

Dr. sc. Petar Bačić, docent Pravnog fakulteta
Sveučilišta u Splitu

NEW TECHNOLOGIES AND HUMAN RIGHTS

Ed. by **Therese Murphy Oxford University Press,**
Oxford - New York, 2009, str. 282.

Ubrzani razvoj novih tehnologija predstavlja sve veći izazov za ljudska prava, provocirajući istovremeno i sve veći interes u akademskim krugovima. U posljednje je vrijeme tako sve više radova posvećenih ovoj temi, a o novim i nepredvidljivim odnosima između ljudskih prava i novih tehnologija govori se i u knjizi pod naslovom **“New Technologies And Human Rights”**, koju je priredila profesorica Fakulteta društvenih znanosti Sveučilišta u Nottinghamu **Therese Murphy**, uz doprinos još šest suradnika iz različitih država. Knjiga je inače još jedno izdanje u zbirci eseja Akademije za europsko pravo iz Firence (*Collected Courses of the Academy for European Law, Vol. XVII/2*) koju uređuju **Marise Cremona, Bruno de Witte i Francesco Francioni**.

Knjiga je podijeljena na osam dijelova. Uvodni rad napisala je urednica izdanja **Therese Murphy** (*Repetition, Revolution, and Resonance: An Introduction to New Technologies and Human Rights*, str. 1.-18.). Drugi rad (pod naslovom *Human Dignity, Ethical Pluralism, and the Regulation of Modern Biotechnologies*, str. 19.-84.) napisao je **Roger Brownsword**, voditelj Centra za izučavanje tehnologije, etike i prava u društvu (TELOS) londonskog King’s Collegea. Voditelj tilburškog Instituta za pravo, tehnologiju i društvo (TILT) **Han Somsen** autor je trećeg rada koji govori o ljudskoj genetici u ‘eri nove eugenike’ (*Regulating Human Genetics in a Neo-Eugenic Era*, str. 85.-127.). Četvrti rad o ustavnom patriotizmu i pravu na privatnost, koji pruža komparativni prikaz jurisprudencije dvije najpoznatije europske sudske institucije – Europskog suda pravde i Europskog suda za ljudska prava (*Constitutional Patriotism and the Right to Privacy: A Comparison of the European Court of Justice and the European Court of Human Rights*, str. 128.-160.), napisala je **Francesca Bignami**, trenutno profesorica javnog prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta George Washington. Peti dio napisala je profesorica međunarodnog prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Ženevi **Laurence Boisson de Chazournes** (*New Technologies, the Precautionary Principle, and Public Participation*, str. 161.-194.). Urednica izdanja **Therese Murphy** autorica je još jedne studije - u pitanju je šesti rad posvećen pitanju reproduktivnog izbora i reproduktivnih tehnologija (*The Texture of Reproductive Choice: Law, Ethnography, and Reproductive Technologies*, str. 195.-221.). Sedmi rad o međunarodnom pravu u području genetske diskriminacije (*The International Law of Genetic Discrimination: The Power of Never Again*, str. 222.-245.) napisala je **Iulia Voina Motoc**, profesorica međunarodnog prava na Sveučilištu

u Bukureštu. Posljednji, osmi po redu rad (*Individual Human Rights in Genetic Research: Blurring the Line Between Collective and Individual Interests*, str. 246.-271.) napisala je **Helene Boussard**. Knjiga, također, sadrži i prošireni sadržaj (str. ix.-xii.), popis sudskih slučajeva (str. xiii.-xv.), popis korištene legislativne (str. xvii.-xxiii.), popis kratica (str. xv.), popis autora (str. xxvii.-xxviii.), te na samom kraju i indeks pojmova (str. 273.-282.).

Utjecaj novih tehnologija na društvo, koje su po svojoj prirodi prolazne i u stalnom su razvoju, ima velike implikacije glede zaštite prava pojedinaca. Za razliku od konstantno napredujućih tehnologija, ljudska prava teže za tim da budu generalna, stabilna i dugotrajna, pa su, stoga među njima prisutne stalne tenzije. Nacionalne države s jedne strane nastoje rješavati takve tenzije na različite načine, putem zakonodavstva i sudskih odluka, no uočljivo je da ubrzani razvoj tehnologija uvelike otežava te napore (dobru ilustraciju pruža nagli razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija tijekom 1980-ih i 1990-ih godina, koji su države nastojale pratiti, ali uglavnom s malim uspjehom, pa tako pravna rješenja iz tog razdoblja više nisu dovoljna ni zadovoljavajuća). I na međunarodnom planu uočljiv je sličan trend, a zadatak osuvremenjivanja normativnog okvira, kako nacionalnim tako i međunarodnim legislatorima, dodatno otežava činjenica da se rapidnom razvoju informacijskih i komunikacijskih tehnologija pridružuju i revolucionarna otkrića u područjima biologije i medicine. U tom se smislu ni tvrdnje prema kojima živimo u 'zlatno doba biologije, medicine i biotehnologije', odnosno da svjedočimo 'revolucionarnom napretku znanosti i tehnologije' (**Pierre Baldi**), ne čine pretjeranima.

Istovremeno se, međutim, odvija i svojevrsna revolucija na području međunarodne zaštite ljudskih prava. Na tom se valu pod okriljem međunarodnih organizacija usvaja sve više dokumenata o ljudskim pravima koji dotiču aspekte znanosti i tehnologije. Najviše takvih dokumenata usvojeno je od strane UNESCA (*Opća deklaracija o ljudskim pravima i ljudskom genomu - 1997.*, *Međunarodna deklaracija o ljudskim genetskim podacima - 2003.*, *Opća deklaracija o bioetici i ljudskim pravima - 2005.*, da spomenemo ovdje tek tri glavna dokumenta), u čijem sastavu djeluje i posebni Međunarodni bioetički odbor. Pritom treba naglasiti da ljudska prava svakako predstavljaju ponajbolju polaznu točku za izučavanje onog aspekta međunarodnog prava koji je posvećen novim tehnologijama, no međunarodni regulatorni okvir u ovom području širi je te obuhvaća i pitanja etike i ljudskog dostojanstva, odnosno etičkih implikacija razvoja znanosti i tehnologije. Posljednja među navedenim deklaracijama predstavlja, prema **Rogeru Brownswordu**, vjerovatno najambiciozniji pokušaj da se ova pitanja razmotre povezano. Osnovna ideja je sljedeća: znanost i tehnologija nedvojbeno imaju kapacitet da funkcioniraju kao snage koje omogućavaju pozitivan razvoj čovjeka i njegovog okoliša, no pritom znanstveno istraživanje te razvoj i primjena znanosti moraju biti kompatibilni s poštivanjem ljudskih prava i ljudskog dostojanstva (v. čl. 2/d/ Deklaracije). Prirodu ovog imperativa Brownsword analizira iz tri različite, suprotstavljene i istovremeno povezane etičke perspektive (*utilitarianism, human rights, dignitarianism*), koje zajedno čine tzv. 'bioetički trokut'. Utilitarističku

poziciju glede prava karakterizira gledište prema kojem konačni rezultat nekog pravila mora polučiti najbolji mogući ukupni rezultat na skupinu na koju se primjenjuje. Etički pristup zasnovan na ljudskim pravima fokusira se međutim na pojedinca, titulara prava. Za pobornike ove teorije ključ je, dakle u poštivanju prava pojedinca. Treća teorijska perspektiva nastoji pak odgovoriti na pitanja polazeći od načela ljudskog dostojanstva kao temeljnog načela. Premda, glede određenih pitanja u nekim situacijama među njima dolazi do konvergencije, ove su etičke perspektive u svojim odgovorima daleko češće sukobljene, što regulatorima dakako dodatno otežava zadatak.

Jedno od prava koje je posebno izloženo opasnostima od zlorabe uslijed razvoja novih, prvenstveno informacijskih i komunikacijskih tehnologija, jest pravo na privatnost. Može li i na koji način pravo zaštititi privatnost u dramatično izmijenjenom tehnološkom okolišu današnjice pitanje je koje postavlja i u širem europskom kontekstu razmatra **Francesca Bignami**. Pravo na privatnost već je dugo sastavni dio europske ustavne tradicije, kako nacionalne tako i supranacionalne, a istovremeno omogućava izvrsno polazište za istraživanje tenzija između ideja (europskog) ustavnog patriotizma i ustavne tolerancije. Kroz uvid u normativni okvir Europske unije i Vijeća Europe, kao i recentnu praksu Europskog suda pravde (slučaj *Criminal Proceedings against Bodil Lindqvist*) i Europskog suda za ljudska prava (slučaj *Princess of Monaco*) – u kojim slučajevima ova dva europska suda zauzimaju naglašeno suprotne pozicije glede rješavanja sličnog pitanja vezanog uz odnos prava na privatnost i slobode izražavanja, Bignami ukazuje na tenziju između europskog konstitucionalizma i pluralizma nacionalnih pravnih poredaka.

U globaliziranom svijetu akcije nacionalnih pravnih regulatora, jednako kao i onih na supranacionalnoj i međunarodnoj razini, često imaju eksternalizirajući efekt, odnosno utječu na procese izvan okoline u kojoj su izvorno kreirane. Stoga **Han Somsen** zagovara ideju da bi takve akcije tj. politike u posebno osjetljivim područjima (genetika, biotehnologija) trebale, osim interne legitimacije unutar ishodišnog sustava, istovremeno imati i posebnu eksternu ili kozmopolitansku legitimaciju (*cosmopolitan legitimacy*). Nastavljajući se na Brownswordovu analizu tri glavne teorijske etičke škole i ispitujući njihovu poziciju u odnosu na bioetička pitanja, Somsen zaključuje da perspektiva ljudskih prava predstavlja najprikladniju osnovu nadzora kozmopolitanske legitimacije. To nas dovodi i do još jednog važnog pitanja na koje ukazuje **Therese Murphy**, a na koje u svojim tekstovima - čineći to pritom svaki iz svoje perspektive i unutar specifičnog predmeta interesa - nastoje odgovoriti Brownsword, Bignami i Somsen: kako osigurati legitimaciju za ostvarivanje nadzora koji provode sudovi i druga nadzorna tijela? Opća deklaracija o bioetici i ljudskim pravima, naime, posebno ističe potrebu da istraživanja koja uključuju ljudska bića trebaju biti predmet etičkog nadzora, koji će provoditi tijela odgovarajuće razine u državama koje su s takvim projektima povezane, a taj se nadzor treba zasnivati na etičkim i zakonskim standardima utvrđenima Deklaracijom (v. čl. 21. Deklaracije).

Konačno, smatramo potrebnim istaknuti da je značaj ove knjige u tome što daje uvid u recentna zbivanja na području novih tehnologija te pokušaje međunarodnih i nacionalnih regulatora da odgovore na izazove koje taj razvoj postavlja, praktično bez izuzetka, u svim pravnim područjima. Naglasak je pritom stavljen na materiju ljudskih prava i pitanje kako i na koji način identificirati pravce razvoja novih tehnologija te kako teorija i praksa ljudskih prava mogu poslužiti kao potpora za različite strategije koje će omogućiti prilagodbu, odnosno osuvremenjivanje pravnih sustava. Pritom je potrebno obratiti posebnu pažnju na rad sudbenih tijela, kako onih najviših - bilo međunarodnih i supranacionalnih institucija ili nacionalnih ustavnih sudova - tako i ostalih, jer upravo sudovi mogu svojim tumačenjem, koje nadilazi literarno čitanje međunarodnih ugovora, nacionalnih ustava i zakona te drugih pisanih izvora prava, odigrati posebno važnu ulogu u oblikovanju prava i politike koja će održati vezu s novim tehnologijama te na taj način odgovoriti izazovima budućnosti.